Examen HAVO

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

20**02**

Tijdvak 1
Dinsdag 21 mei
9.00 – 11.30 uur

Tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen (oude stijl en nieuwe stijl)

Algemeen gedeelte

Tekenen

Handenarbeid

Textiele werkvormen

Voor dit examen zijn maximaal 90 punten te behalen.
Iedere kandidaat maakt de vragen voor het Algemeen gedeelte én de vragen behorend bij het door hem/haar gekozen vak.
Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

figuur 1

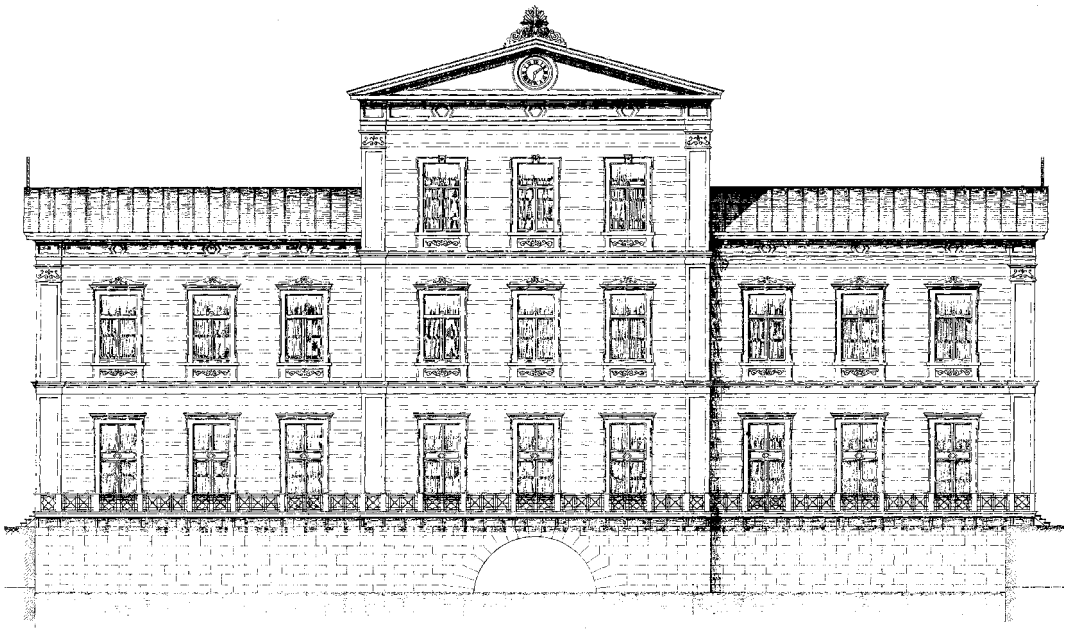

station Beurs: voorgevel

figuur 2

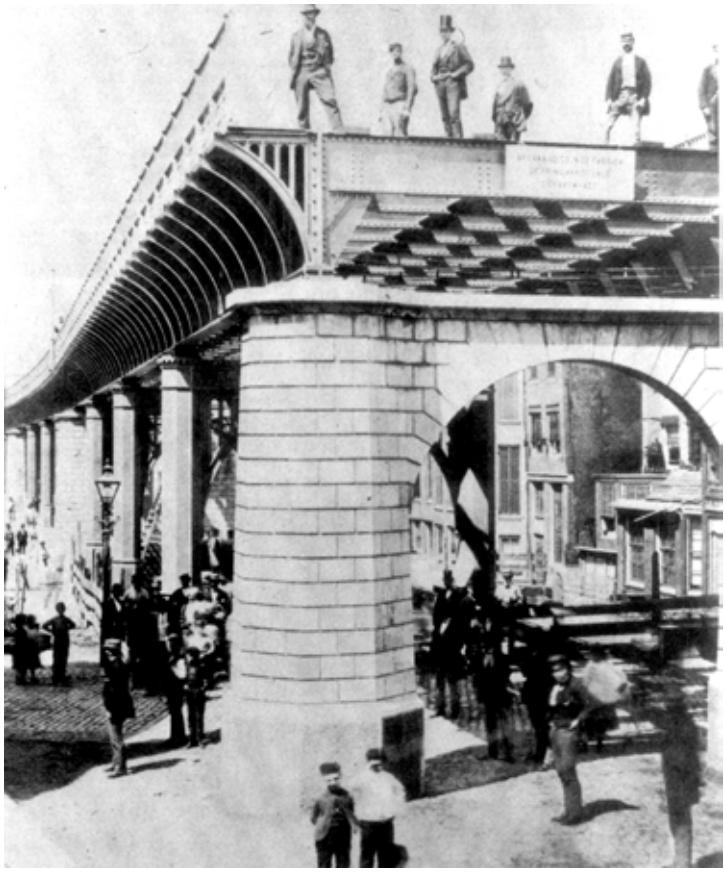

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Dit gedeelte van het examen bestaat uit 22 vragen.

Stations Rotterdam

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 6
Op afbeelding 1 zie je de perronzijde van het Rotterdamse station Beurs uit 1872. Dit stationsgebouw lag aan het spoorwegviaduct[1)] dat door de binnenstad naar de brug over de Maas voerde. Via trappen in het stationsgebouw kwam je op het perron. Op figuur 1 op de pagina hiernaast zie je een bouwtekening van de gevel aan de straatzijde. Op figuur 2 zie je het viaduct in aanbouw.

Bekijk afbeelding 1 en figuur 2.
In de grote steden worden spoorwegen vaak als viaduct aangelegd.

2p **1** ☐ Noem twee voordelen van zo'n verhoogde spoorlijn.

In de negentiende eeuw nam de productie van gietijzer enorm toe. In station Beurs is gietijzer toegepast in de stationsoverkapping en in het hek langs de spoorbaan dat je ziet op de voorgrond van afbeelding 1. Verder is de baanconstructie op figuur 2 van gietijzer en staan er gietijzeren zuilen tussen de stenen pijlers.

3p **2** ☐ Bespreek drie voordelen van de toepassing van gietijzer.

Aan het eind van de negentiende eeuw werd in de bouwkunst veel teruggegrepen op historische stijlen.
Bekijk afbeelding 1 en figuur 1.

3p **3** ☐ Wat is de naam van de bouwstijl die hier is toegepast? Noem twee kenmerken van deze stijl die hier te zien zijn.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw van station Beurs verwoest. Alleen de overkapping bleef staan. In 1953 ontwierp Ir. S. van Ravensteyn een nieuw stationsgebouw voor deze plek, station Blaak, te zien op afbeelding 2. Op afbeelding 3 zie je station Rotterdam-Noord dat in hetzelfde jaar door Van Ravensteyn werd gebouwd.

De gebouwen op de afbeeldingen 2 en 3 zijn voorbeelden van het naoorlogse bouwen dat verwantschap vertoont met het Functionalisme of het Nieuwe Bouwen van de jaren twintig en dertig.
Bekijk afbeelding 2 en 3.

3p **4** ☐ Noem drie aspecten waaruit deze verwantschap blijkt.

Het gebouw op afbeelding 3 is architectonisch interessanter dan station Blaak op afbeelding 2.

3p **5** ☐ Geef drie argumenten voor deze constatering.

Als je de gebouwen van station Beurs en station Blaak vergelijkt, zie je dat de opvatting over hoe een stationsgebouw eruit moet zien in de loop van de tijd veranderd is.
Bekijk afbeelding 1 en 2 en figuur 1.

2p **6** ☐ Bespreek deze verschillende opvattingen aan de hand van de gebouwen.

noot 1 spoorwegviaduct: een verhoogde spoorweg met onderdoorgang

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

In 1972 werd station Blaak gesloopt om de aanleg van de metro mogelijk te maken. Architect H. Reijnders bouwde in 1993 een nieuw ondergronds station Rotterdam Blaak, dat je ziet op afbeelding 4. Op figuur 3 en 4 hieronder zie je een lengtedoorsnede en een dwarsdoorsnede van dit nieuwe station. Op afbeelding 5 zie je de entree, op afbeelding 6 de perrons van de stationsaccommodatie.

figuur 3

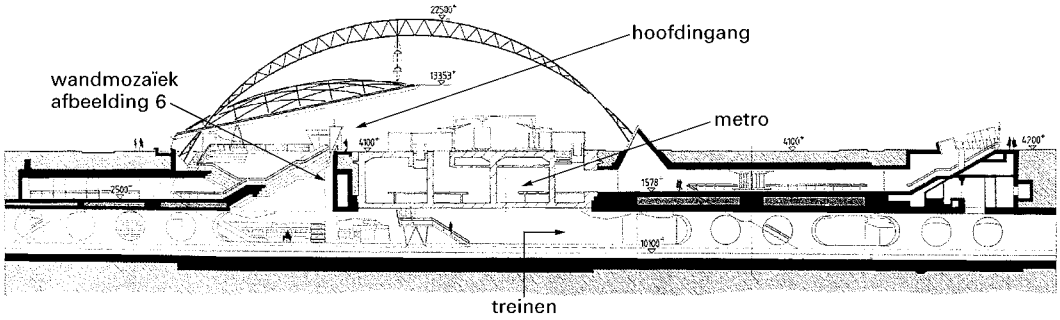

station Blaak II: lengtedoorsnede

figuur 4

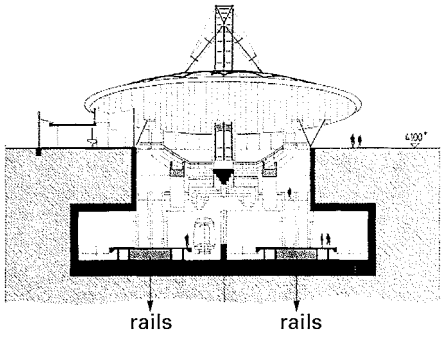

station Blaak II: dwarsdoorsnede

Het bovengrondse gedeelte van het station bestaat uit een reusachtige vrijstaande boog en een schotelvormig dak van kunstglas boven de entree. De boog heeft zowel een constructieve als een beeldende functie.
Bekijk afbeelding 4 en figuur 3.

2p **7** ☐ Bespreek deze beide functies.

Een ondergronds station geeft vaak een onveilig gevoel. De architect heeft geprobeerd om dat zoveel mogelijk te voorkomen.
Bekijk afbeelding 5 en 6 en figuur 3 en 4.

1p **8** ☐ Geef aan hoe dat blijkt uit het ontwerp.

In de hal wordt de reiziger op speelse wijze bijgebracht dat hij zich op een kruispunt van vervoerslijnen bevindt: trein en metro.
Bekijk afbeelding 6 en figuur 3.

1p **9** ☐ Geef aan hoe dat gebeurt.

Bekijk afbeelding 4 en 5.
Het station op afbeelding 4 is anders van karakter dan traditionele stationsgebouwen.

2p **10** ☐ Bespreek dit aan de hand van twee aspecten.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Wandelingen

Vragen bij afbeelding 7 tot en met 11
Op afbeelding 7 zie je een duinlandschap van Jacob van Ruisdael uit het midden van de zeventiende eeuw.

Het duinlandschap is een onderwerp dat vooral door Nederlandse kunstenaars is geschilderd. Al vanaf de zeventiende eeuw wordt geschreven over de schoonheid van dit soort landschapschilderijen.
Bekijk afbeelding 7.

2p **11** ☐ Leg uit hoe het licht en de kleur bijdragen aan de schoonheid van het landschap.

In het zand is een karrespoor te zien.

3p **12** ☐ Noem drie beeldende effecten van dit spoor.

In de negentiende eeuw werd gedacht dat de landschapsschilderkunst de gemoedstoestand van de schilder weerspiegelde. Men veronderstelde toen dat Ruisdael een zwaarmoedig karakter moet hebben gehad.

2p **13** ☐ Noem twee aspecten van het schilderij die deze veronderstelling ondersteunen.

Kunsthistorici denken ook dat het pad en het hek hier een symbolische betekenis hebben. Het oude verweerde hek, dat in de berm te zien is, zou een teken zijn van vergankelijkheid of van de eindigheid van het leven.

1p **14** ☐ Geef aan hoe het pad dan geïnterpreteerd zou moeten worden.

Jacob van Ruisdael was gespecialiseerd in het schilderen van landschappen. Hij maakte lange voettochten en het kan zijn dat deze ervaring van invloed geweest is op zijn werk. Ook in de tweede helft van de twintigste eeuw vormen wandelingen in een landschap soms het uitgangspunt voor kunst.

In 1988 wandelde het kunstenaarspaar Ulay en Marina Abramovic over de Chinese muur. Ze liepen ieder vanaf een uiteinde naar elkaar toe en ontmoetten elkaar na drie maanden. Later, op een tentoonstelling, gaven zij een beeldend verslag van dit project en toonden zij kunstobjecten die voortkwamen uit inspiratie die zij tijdens de wandeling opdeden.

De Grote Muur, de grens van het Chinese rijk, is vierduizend kilometer lang en tweeduizend jaar oud. Deze langste muur van de wereld zou gebouwd zijn op een energielijn van de aarde. Chinese legenden spreken over de Muur alsof het een levend wezen is, een draak.
Op afbeelding 8 zie je een deel van de Muur met links vooraan Marina Abramovic.

3p **15** ☐ Noem drie redenen waarom de Muur met een draak kan worden vergeleken.

Ulay en Marina staan bekend als performance-kunstenaars. In hun performances onderwierpen zij hun lichaam en geest vaak aan extreme krachtproeven, waarbij ze de grenzen verkenden van wat het lichaam nog kan verdragen.
Bekijk afbeelding 8.

3p **16** ☐ Leg uit in welk opzicht hun project op de Chinese muur aansluit bij deze performances. Noem daarbij drie aspecten waar je dat uit kunt afleiden.

Marina zegt echter dat ze het project niet als een performance beschouwt. „Ik ging op de Muur lopen om zelf ervaringen op te doen en om tijdens het lopen ideeën te krijgen. Voor mij was de Chinese muur een atelier."

1p **17** ☐ In welk opzicht is de wandeling op de Muur *geen* performance?

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

De Engelse Land-Artkunstenaar Richard Long maakt ook wandelingen in de natuur. Hij laat daarbij sporen of markeringen achter die zijn kunstwerken vormen.

Op afbeelding 9 zie je een foto die Long in 1977 maakte van zo'n werk in Australië. *A line in Australia* kan gezien worden als een verbinding tussen natuur en cultuur.

1p **18** ☐ Leg dit uit.

Het werk op afbeelding 9 ligt ver van de bewoonde wereld en nergens is aangegeven waar Long deze 'lijn' precies heeft neergelegd.

1p **19** ☐ Wat kun je hieruit afleiden met betrekking tot het functioneren van zo'n kunstwerk?

Op afbeelding 10 zie je een foto van een werk uit 1967. Long liep op en neer op een grasveld en maakte zo een spoor.

A line made by walking bestaat alleen nog als foto.

3p **20** ☐ Bespreek de functie van de fotografie binnen het werk van Long. Betrek de werken op afbeelding 9 en 10 in je antwoord.

Op afbeelding 11 zie je een tekstbord van de Surinaamse kunstenaar Stanley Brouwn, geplaatst in het beeldenpark van het Rijksmuseum Kröller-Müller. Het betreft een werk uit 1984/85 dat bestaat uit tien gelijkvormige bordjes. Het opschrift op dit bord luidt: „Beginpunt van een door Stanley Brouwn op 20 december gelopen afstand van 1761 stappen." Het aantal stappen is op elk bordje anders.

Stanley Brouwn werkt hier met nog minder middelen dan Richard Long. Toch geeft ook hij de beschouwer een ervaring van ruimte in het landschap.

2p **21** ☐ Leg uit op welke wijze de kunstenaar een gevoel van ruimte oproept bij de beschouwer.

Het werk van Brouwn is een voorbeeld van conceptuele kunst.

1p **22** ☐ Leg dit uit.

Dit was de laatste vraag van het Algemeen gedeelte. Ga verder met de vragen behorend bij het door jou gekozen vak.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Dit gedeelte van het examen bestaat uit 21 vragen.

Brieven

Vragen bij afbeelding 12 en 13
Op afbeelding 12 zie je een schilderij uit 1663 van Johannes Vermeer, *Dame in blauw jak*.

Vermeer wordt vooral geroemd om de manier waarop hij licht en kleur gebruikte in zijn schilderijen. Zijn *Dame in blauw jak* werd in een oude veilingcatalogus als volgt beschreven: '… het bevallig ligt en donker geeft een schone welstand, gemeenlyk eigen aan de werken van deeze beroemde Meester.'

3p **23** ☐ Bespreek drie manieren waarop Vermeer met licht werkt in het schilderij op afbeelding 12.

2p **24** ☐ Noem twee aspecten van het kleurgebruik waardoor een verstilde, rustige sfeer ontstaat in het schilderij.

Het schilderij wordt ook wel *Brieflezende vrouw in het blauw* genoemd. Vermeer leidt op subtiele wijze de aandacht van de beschouwer naar de brief.

3p **25** ☐ Noem drie manieren waarop hij dat doet.

Achter de vrouw hangt een landkaart. Dergelijke kaarten passen bij de cultuurwereld waarin het schilderij is ontstaan.

2p **26** ☐ Leg dit uit aan de hand van twee aspecten van die tijdgeest.

Op afbeelding 13 zie je een schilderij van Gabriël Metsu uit dezelfde tijd. Ook hier zien we een vrouw die een brief leest. Naast haar staat een dienstbode. Het lijkt of de vrouwen hun huiselijke bezigheden even onderbroken hebben.

2p **27** ☐ Noem drie aspecten van de voorstelling die op huiselijke bezigheden duiden.

Metsu laat duidelijk zien wie de vrouw des huizes is en wie de dienstbode.

3p **28** ☐ Noem drie verschillen tussen de vrouwen waaruit dit verschil in status blijkt.

Brieven komen veel voor op Nederlandse schilderijen uit de zeventiende eeuw. Die brieven kregen dikwijls een symbolische betekenis. Deze betekenis kon soms afgeleid worden uit emblemenboeken. Op figuur 5 hieronder zie je zo'n embleem, een gravure van een boot op zee met een schipper en een cupido[2)] aan boord.

figuur 5

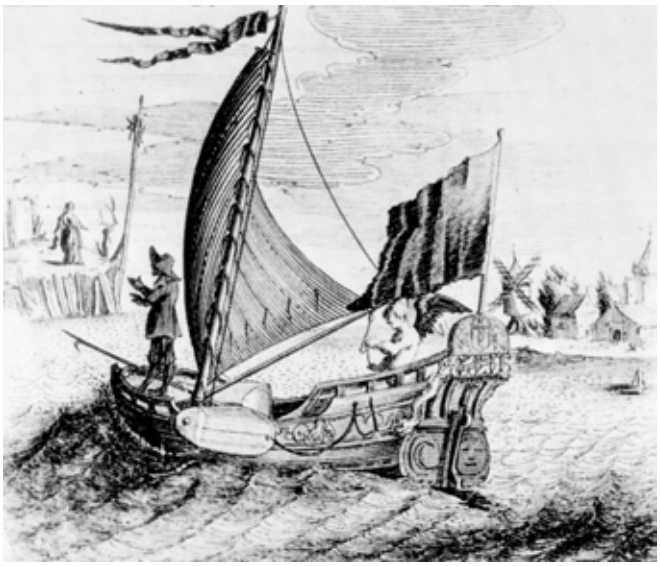

noot 2 cupido: Eros of Amor

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Bij het embleem op de vorige pagina hoort de volgende tekst:
De ongebonde Zee, vol spoorelose baren
Doet tussen hoop en vrees, mijn lievend herte varen
De liefd' is als een zee, een minnaar als een schip
U gonst de haven lief, u af-keer is een klip
De laatste zinnen houden in dat de minnaar veilig in de haven kan aanleggen als zijn geliefde hem gunstig gezind is. Als zij hem afwijst staat dat gelijk aan het stranden op een rots.

Bekijk afbeelding 13.
In het werk van Metsu hangt een schilderij aan de muur, dat in verband gebracht kan worden met het embleem op figuur 4.

1p **29** ☐ Leg uit hoe het werk op afbeelding 13 dan geïnterpreteerd kan worden.

Zowel de genreschilderkunst als de emblemenboeken waren in de zeventiende eeuw in Nederland heel populair.

2p **30** ☐ Verklaar deze populariteit.

Treinen

Vragen bij afbeelding 14
Op afbeelding 14 zie je een olieverfschilderij van William Turner, met de titel *Regen, stoom en snelheid – de Great Western Railway*. Het is geschilderd in 1844, toen deze spoorlijn tussen Londen en Bristol net was aangelegd. Op de voorgrond zie je de spoorbrug over de Theems.

Over dit werk van Turner stond destijds in de krant: *„Haast je om de locomotief te zien voordat deze uit het schilderij verdwijnt."* Iemand anders schreef: *„Men is bijna bang om voor de naderende trein te gaan staan."* De trein lijkt inderdaad in volle vaart op je af te komen.

2p **31** ☐ Geef aan hoe dat effect is bereikt. Betrek zowel de gesuggereerde snelheid als het 'op je afkomen' in je antwoord.

Turner was een bekend landschapschilder uit de Romantiek. Het ging hem niet om een nauwkeurige weergave van de natuur, maar vooral om de natuur*beleving*. Hij wilde het indrukwekkende en adembenemende van de natuur weergeven.

3p **32** ☐ Noem drie aspecten van het geschilderde landschap die hieraan bijdragen.

Het schilderij op afbeelding 14 is een van de eerste waarop een trein in een landschap te zien is. Dat werd niet door iedereen gewaardeerd, omdat het botste met de Romantische visie.

2p **33** ☐ Leg uit waarom de combinatie van een trein en een landschap afkeuring opriep.

Turner heeft veel invloed gehad op een latere kunststroming in de negentiende eeuw.

3p **34** ☐ Geef aan op welke stroming hij invloed had en geef aan waaruit die invloed bestond. Noem daarbij twee aspecten.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Op figuur 6 hieronder zie je een houtskooltekening uit 1913 van de futuristische kunstenaar Gino Severini.

figuur 6

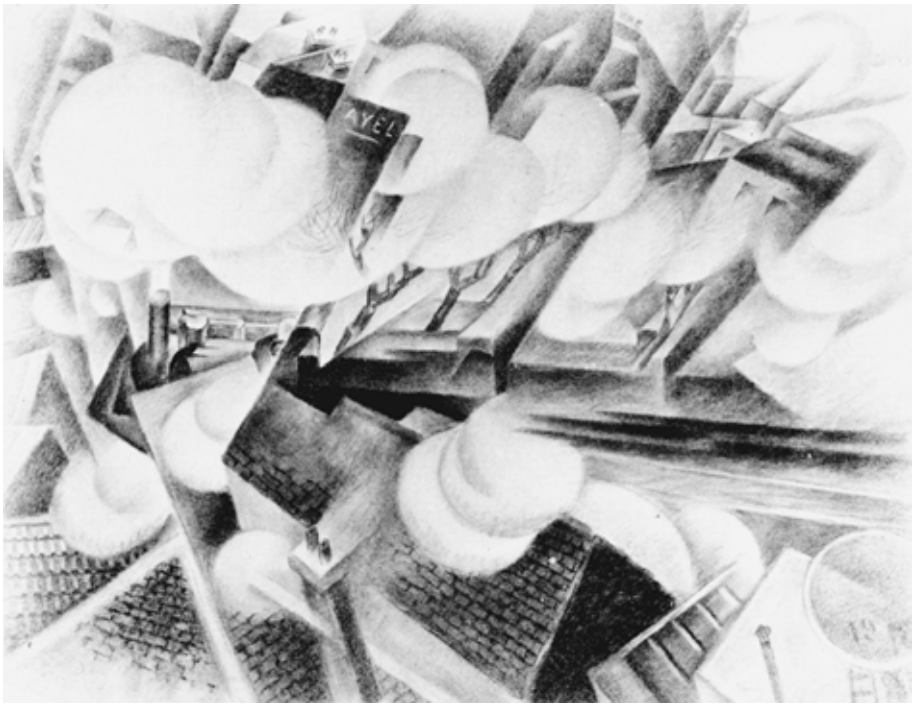

De titel van het werk op figuur 6 is *Trein in de stad*.

2p **35** ☐ Noem twee aspecten van de voorstelling die naar een trein verwijzen en geef tevens aan waar ze zich in de tekening bevinden.

Severini's vormgeving is beïnvloed door het kubisme.

3p **36** ☐ Noem drie kenmerken van de tekening die kubistisch genoemd kunnen worden.

Ondanks de kubistische aspecten kun je toch zien dat deze tekening tot het futurisme behoort.

2p **37** ☐ Leg aan de hand van figuur 6 uit wat het verschil tussen kubisme en futurisme inhoudt. Betrek zowel de voorstelling als de vormgeving in je antwoord.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Shirin Neshat

Vragen bij afbeelding 15 en 16
Shirin Neshat is een kunstenares die woont en werkt in New York. Zij vertrok op haar zeventiende uit haar geboorteland Iran om in Amerika aan een kunstacademie te gaan studeren. In haar werk spelen de Iraanse cultuur en de daar geldende islamitische voorschriften een grote rol.

Op afbeelding 15 en 16 en op figuur 7 zie je werken die zij tussen 1993 en 1996 maakte. Het zijn bewerkte foto's.

figuur 7

Shirin Neshat poseerde zelf voor de foto's. Toch zijn ze niet zozeer als zelfportretten bedoeld, maar geven ze een beeld van de Iraanse vrouw in het algemeen.

2p **38** ☐ Noem twee aspecten waaruit je kunt afleiden dat deze werken niet als zelfportret moeten worden opgevat.

De teksten op de werken zijn citaten uit de Koran, delen van Perzische verhalen en ook ondeugende gedichten van een Iraanse feministische dichteres, Foroeg Farog.
Ik beging een zonde
Een heerlijke zonde
Ach, wat een zonde…
En toen het afgelopen was
Stak ik een sigaretje op
Ah, wat heerlijk is het te roken tussen twee zonden
Dit gedicht staat op de linkerfoto van figuur 7 op het oogwit geschreven. De plaatsen die Neshat kiest voor haar teksten zijn niet toevallig. Ze houden verband met haar islamitische achtergrond en dragen bij aan de inhoud van haar werk.
Bekijk figuur 7 en afbeelding 16.

2p **39** ☐ Leg uit welke inhoud het werk krijgt door deze plaatsing van de teksten.

Het werk van Neshat lijkt een aanklacht tegen de wetgeving in Iran, die vrouwen weinig vrijheid geeft. Toch zien de vrouwen op haar foto's er vaak strijdbaar en onverzettelijk uit.

2p **40** ☐ Geef hiervan twee voorbeelden.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Na zestien jaar Amerika ging Shirin Neshat voor het eerst terug naar Iran. Zij zegt over dat bezoek: „Het was schokkend en beangstigend. Ik raakte er zo door gefascineerd dat ik besloot om daar uiting aan te geven. Ik koos daarvoor de fotografie."

1p **41** ☐ Geef aan waarom de fotografie geschikt is om de inhoud over te brengen die zij voor ogen heeft.

Over het effect van de foto's zegt de kunstenares: „…er waren ook mensen die niets van de foto's begrepen, maar die ze wel mooi en decoratief vonden."

2p **42** ☐ Noem twee aspecten waardoor een decoratief effect wordt bereikt.

De inhoud van het werk van Shirin Neshat heeft betrekking op haar Iraanse achtergrond. Maar de manier waarop ze die inhoud verbeeldt past goed binnen de Westerse hedendaagse kunst.

1p **43** ☐ Leg dit laatste uit.

Einde

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Dit gedeelte van het examen bestaat uit 22 vragen.

Reizigers

Vragen bij afbeelding 17, 18 en 19
Op afbeelding 17 zie je een beeldengroep die *De vlucht naar Egypte* voorstelt. Jozef en Maria moesten met Jezus vluchten voor koning Herodes, die alle pasgeboren kinderen wilde laten doden.

De heilige familie maakte een lange reis.
2p **23** ☐ Noem drie aspecten van de voorstelling die naar reizen verwijzen.

Het beeld was onderdeel van een altaarkast[2)] en is gehakt uit eikenhout.
1p **24** ☐ Noem één houtbewerkingstechniek die duidelijk te zien is in het beeld. Geef ook aan waar je dat ziet.

De beeldengroep is omstreeks 1500 gemaakt door een Hollandse Meester.
1p **25** ☐ Leg uit hoe het komt dat we van veel middeleeuwse beelden de maker niet bij naam kennen.

Vrijwel alle middeleeuwse beelden waren beschilderd. Van de groep op afbeelding 17 is de beschildering er in de negentiende eeuw afgeloogd, omdat dat in die tijd mooier werd gevonden.
2p **26** ☐ Leg uit waarom in de Middeleeuwen gekleurde beelden mooier werden gevonden. Noem twee aspecten.

De beeldengroep op afbeelding 17 behoort tot de kerkelijke kunst van de Middeleeuwen.
2p **27** ☐ Leg uit welke functie dit soort beelden had voor de middeleeuwse kerkbezoeker en voor het aanzien van het kerkgebouw.

Op afbeelding 18 zie je een groep geglazuurde keramische beelden van de Duitse kunstenaar Thomas Schütte. Het werk werd in 1992 gemaakt voor de Documenta-tentoonstelling in Kassel (Duitsland). De beelden stonden daar op het portaal voor het museum.

Schütte noemt zijn werk *Die Fremden/De Vreemdelingen.*
2p **28** ☐ Breng deze titel in verband met het beeld op afbeelding 18. Noem twee aspecten.

De inhoud of betekenis van de beeldengroep wordt nog versterkt door de plaatsing bovenop het portaal.
2p **29** ☐ Leg dit uit aan de hand van twee aspecten.

De beelden zijn van keramiek.
2p **30** ☐ Leg uit hoe zo'n keramisch beeld wordt opgebouwd. Noem drie stappen.

Op afbeelding 19 zie je een werk uit 1970 van de Amerikaanse kunstenaar Duane Hanson. De figuren stellen toeristen voor. De beelden zijn in kunsthars gegoten.

Hanson wil dat zijn werk er zo realistisch mogelijk uitziet.
2p **31** ☐ Noem drie aspecten waardoor dit effect is bereikt.

Voor dit soort werken bedacht men in de jaren zeventig de term super- of hyperrealisme.
2p **32** ☐ Bij welke grote stroming in de beeldende kunst van die tijd sluit dit werk van Hanson aan? Geef een argument vanuit de voorstelling.

noot 2 altaarkast: bovenbouw van een altaar, versierd met beeldhouwwerk

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Caravans

Vragen bij afbeelding 20 tot en met 26
Op afbeelding 20 zie je de *Liberty Hall*, een van de eerste caravans. De *Liberty Hall* werd in 1934 ontworpen en door een Engelse firma op de markt gebracht.

Een caravan kan beschouwd worden als een huis op wielen, dat door een auto getrokken wordt.

3p **33** ☐ Noem vier eisen waaraan een caravan moet voldoen bij het rijden.

Op afbeelding 21 zie je een Amerikaanse caravan uit 1934, die de naam *Airstream* kreeg. Deze werd in hetzelfde jaar ontworpen als de caravan op afbeelding 20, maar heeft een heel andere vormgeving.

3p **34** ☐ Noem drie verschillen in de vormgeving van beide caravans.

In Amerika heerste een heel andere ontwerpcultuur dan in Engeland. Aan de ontwerpen op afbeelding 20 en 21 liggen dan ook verschillende uitgangspunten ten grondslag. Dat is te zien aan de vormgeving van de caravans.

2p **35** ☐ Geef aan wat deze verschillende uitgangspunten inhouden.

De *Airstream* is van aluminium en werd tot in de jaren zeventig op grote schaal geproduceerd.

1p **36** ☐ Leg uit waarom de *Airstream* geschikt was om in veelvoud te produceren.

Afbeelding 21 is geen foto maar een schilderij uit 1970, gemaakt door Ralph Goings.

1p **37** ☐ Leg uit waarom deze caravan voor de schilder een interessant onderwerp was.

Op afbeelding 22, 23 en 24 zie je de *Markies*, een caravan die architect Eduard Böhtlingk in 1986 ontwierp. Dit ontwerp biedt de gebruiker meer ruimte dan een gewone caravan.

3p **38** ☐ Geef aan welke technische ingreep Böhtlingk hiervoor heeft bedacht. Noem ook twee technische voorzieningen die nodig waren om dit ontwerp te realiseren.

De *Markies* heeft nog meer voordelen voor de gebruiker.

2p **39** ☐ Noem afgezien van de ruimtewinst nog twee andere voordelen.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

In 1995 plaatste de Nederlandse kunstenaar Joep van Lieshout zijn *Mobile Home for Kröller-Müller* in de beeldentuin van dit museum. De kunstenaar ontwierp deze verrijdbare woning om zijn verlangen naar vrijheid vorm te geven. Op afbeelding 25 zie je het *Mobile Home*. Afbeelding 26 is de slaapruimte van dit mobiele huis. Op figuur 5 zie je een tekening van de indeling.

figuur 5

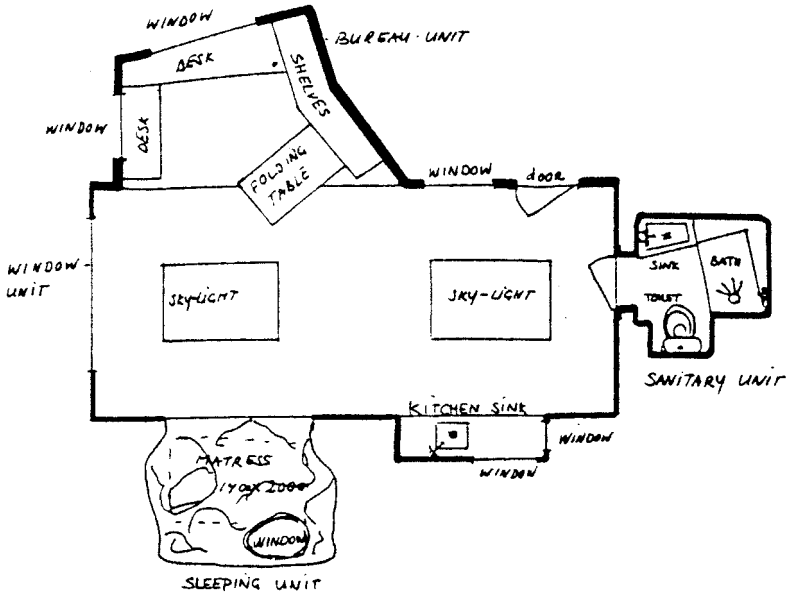

Bekijk afbeelding 25 en figuur 5.
Van Lieshout heeft een bouwsysteem ontwikkeld dat hij het *Modular building system*[3] noemt, waarbij hij zogenaamde *Slave-units*[4] kan koppelen aan een *Master-unit*[5].

3p **40** ☐ Leg uit welk voordeel dit systeem de gebruiker biedt. Geef daarbij twee voorbeelden.

Bekijk afbeelding 25 en figuur 5.
De vormgeving van de sanitair-unit en de keuken-unit is afgestemd op de functie van deze ruimtes.

4p **41** ☐ Leg voor elk van deze onderdelen uit hoe de vormgeving samenhangt met de functie. Noem steeds twee aspecten.

Van Lieshout beschouwt de *slave-units* als aanhangsels die tegelijk ook als meubels kunnen worden opgevat. Zo is de slaapruimte op afbeelding 26 eigenlijk één groot bed.

2p **42** ☐ Noem twee aspecten waardoor deze ruimte meer op een bed lijkt dan op een (slaap)kamer.

De slaap-unit is helemaal van polyester gemaakt.

2p **43** ☐ Noem drie kenmerken van dit materiaal waar Van Lieshout gebruik van heeft gemaakt.

Het *Mobile Home* op afbeelding 25 kan toegepaste vormgeving genoemd worden. Maar het staat in de beeldentuin van een museum en Van Lieshout zegt: „Ik ben een kunstenaar, dus wat ik maak is kunst." Toch heeft hij een handleiding geschreven waarin hij met behulp van werktekeningen en materiaalvoorschriften uitlegt hoe iedereen zelf een 'mobile home' kan maken. Dit zegt iets over de manier waarop hij over zijn kunstwerken denkt.

1p **44** ☐ Leg uit welke opvatting over kunst Van Lieshout hiermee demonstreert.

Einde

noot 3 Modular building system: bouwsysteem met modulen/elementen

noot 4 Slave-units: hulp-elementen

noot 5 Master-unit: hoofd-element

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Dit gedeelte van het examen bestaat uit 20 vragen.

Tapijt van Bayeux

Vragen bij afbeelding 27, 28 en 29
Op afbeelding 27, 28 en 29 zie je gedeelten van het tapijt van Bayeux. In een strook van ruim 70 meter wordt ons in talrijke taferelen getoond hoe Willem, hertog van Normandië, Engeland veroverde in de slag bij Hastings in 1066 en wat daaraan voorafging.

Op afbeelding 27 zie je de Normandiërs op weg naar de schepen die hen naar Engeland zullen vervoeren. Zij laden voedsel en drank in: op een kar ligt een groot wijnvat. Aan stokken op hun schouders dragen ze maliënkolders, die hen in het gevecht tegen de Engelsen moeten beschermen.

2p **23** ☐ Noem nog drie aspecten van de voorstelling waaruit je kunt opmaken dat ze oorlog gaan voeren.

De vormgeving van het tapijt staat helemaal in dienst van het verhaal. Dat blijkt vooral uit de compositie.

3p **24** ☐ Noem drie aspecten van de ordening die bijdragen aan de leesbaarheid van het verhaal.

Het tapijt is geborduurd met dikke wollen draden op een linnen ondergrond. Er zijn twee steken toegepast: de steelsteek en de spansteek. Op figuur 5 zie je deze steken.

figuur 5

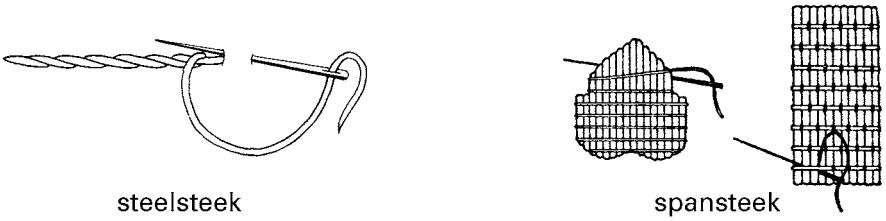

Bekijk ook de details op afbeelding 28 en 29.

1p **25** ☐ Geef aan waarvoor de steelsteek is gebruikt.

2p **26** ☐ Geef aan waarvoor de spansteek is gebruikt. Noem ook een beeldend effect van deze steek.

Het tapijt is omstreeks 1080 gemaakt, dus in de vroege Middeleeuwen. Dat is bijvoorbeeld te zien aan de kleding van de figuren.
Bekijk afbeelding 27, 28 en 29.

1p **27** ☐ Geef aan welke kledingstukken typerend zijn voor de vroege Middeleeuwen.

3p **28** ☐ Noem drie aspecten van de *vormgeving* waaraan je kunt zien dat het tapijt in de vroege Middeleeuwen is gemaakt.

Het tapijt van Bayeux is een van de weinige overblijfselen van niet-religieuze kunst uit de vroege Middeleeuwen. Niet-religieuze kunstwerken bleven meestal niet zo goed bewaard als kunstwerken uit de kerken.

1p **29** ☐ Leg uit waardoor dat komt.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Reiskleding

Vragen bij afbeelding 30, 31 en 32
Op afbeelding 30 zie je een wollen reiskostuum uit 1887. Een Amerikaanse dame droeg het op haar huwelijksreis die zij per stoomboot maakte. Op figuur 6 zie je twee Europese dames uit dezelfde tijd in een trein.

figuur 6

De kleding op figuur 6 en op afbeelding 30 is typerend voor de mode van die tijd.

3p **30** ☐ Noem vier kenmerken van het modebeeld uit het eind van de negentiende eeuw die te zien zijn in deze kleding.

2p **31** ☐ Leg uit hoe het silhouet van deze mode werd verkregen.

De kostuums op afbeelding 30 en figuur 6 waren voor die tijd blijkbaar geschikt om in te reizen.

3p **32** ☐ Noem drie kenmerken van deze kleding die handig zijn voor dat doel en geef aan waarom dat zo is.

De dame die het kostuum op afbeelding 30 droeg was welgesteld. Haar reiskostuum is voor die tijd sober, maar toch deftig gedecoreerd. De versiering accentueert het model van de kleding.

3p **33** ☐ Noem drie verschillende decoraties die gebruikt zijn en leg uit op welke wijze ze het model van de kleding accentueren.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Op afbeelding 31 zie je een wollen kostuum uit 1917. In de Eerste Wereldoorlog waren vrouwen op allerlei manieren actief en zij droegen daarbij uniformen of kleding die daarop leek. Het kostuum op afbeelding 31 is van een vrouw die op een motor reed.

In vergelijking met de kleding op afbeelding 30 is die op afbeelding 31 veel geschikter om in te reizen.

3p **34** ☐ Noem drie praktische voordelen van deze kleding ten opzichte van de kleding op afbeelding 30.

De maatschappelijke positie van de vrouw is sinds de negentiende eeuw sterk veranderd.

1p **35** ☐ Leg uit op welke manier dat af te lezen is aan de kleding op afbeelding 31.

Op afbeelding 32 zie je het uniform van de stewardessen van de KLM.

Dit stewardessenuniform is keurig en functioneel.
Bekijk afbeelding 32.

2p **36** ☐ Noem twee kenmerken die bijdragen aan de functionaliteit.

2p **37** ☐ Noem twee aspecten waardoor het keurige karakter is bereikt.

De keuze van de stof voor een stewardessenuniform is van belang.

2p **38** ☐ Noem twee kwaliteiten waar de stof aan moet voldoen.

Een vliegmaatschappij moet herkenbaar zijn en dat geldt ook voor de uniformen van haar personeel.

3p **39** ☐ Noem drie aspecten waardoor de kostuums op afbeelding 32 herkenbaar zijn als KLM-uniform.

Capsters

Vragen bij afbeelding 33, 34 en 35
Moslimmeisjes die een hoofddoek dragen ondervinden problemen als zij sport beoefenen. Gewone hoofddoeken kunnen dan lastig zijn en bovendien onveilig. De Nederlandse ontwerpster Cindy van den Bremen bedacht een serie hoofdbedekkingen voor verschillende sporten. Ze noemt ze *capsters*. Het model op afbeelding 33 is ontworpen voor tennis, dat op afbeelding 34 voor aerobics, dat op afbeelding 35 voor buitensport. Ze zijn gemaakt van polyester/kunststof (tennis), tricot (aerobics) en fleece (outdoor).

De ontwerpen moesten voldoen aan de islamitische voorschriften, waarbij het hoofdhaar en soms ook de hals bedekt moeten zijn. Maar de hoofdbedekkingen moesten ook functioneel zijn bij het sporten.

2p **40** ☐ Noem twee functionele criteria waaraan de ontwerpen moesten voldoen.

Van den Bremen heeft voor elke sport een ander ontwerp gemaakt.

3p **41** ☐ Breng de vormgeving van de ontwerpen op afbeelding 33, 34 en 35 in verband met de bijbehorende sport.

De ontwerpster richtte zich niet alleen op moslimmeisjes, maar maakte een sportlijn die door iedereen gedragen kan worden.

3p **42** ☐ Leg uit waarom de vormgeving de ontwerpen ook geschikt maakt voor anderen. Noem daarbij twee kenmerken.

Einde

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.